

Vä'ččer poostaijânnam hâidd- da ââ'nneplan – õ'htekeässmõš

Poostajânnamlää'kk õõlgat Meä'cchalltõõzz raajjâd poostvuu'did hâiddjem- da ââ'nneemplaân, koon pirrõsministeria nâânad. Plaân raajjât 10-20 ee'kken vuârstes da tõ'st meä'rtõõlât tuejjummsid vuâddummuštäävtõõzzi raajjâm diõtt. Vâ'ččer ouu'dab hâiddjem- da ââ'nneemplaân nâânees ee'jj 2007.

Hâiddjem- da ââ'nneemplaân pei'vvummuš âânn se'st ânn'jõžääi'j kovvummuž, ko'st raajjât tobddsen vuu'd suõjjeem- da kulttuuräärvid. Änn'jõžääi'j kovvummuž vuâdald lij ärvvtõõllum voudda till'lõõvvi kõskksa vaarid da čuä'jtum tuâimid tõi vuâsttatuâsttmõõžž vâäras. Täävtõõzz piijjmõõžžâst čuä'jtet, mä'htt tuâimi teâuddjummuž praavât da tõi vaikkõõzzid da vaaikteeivuõđ ärvvtõõlât. Raajjmõ'sše lij norrum Meä'cchalltõõzz vasttõõžžâst le'ddi tuâimid da tõi resursstaa'rbid.

Õhtt pei'vvummšest âârrai plaân kõskksa muttsin lij âldds sin puk poostvuu'd čuä'jtummuš čärrvu'vdden, koozz jeä't ohjjuku aktiivlânji joo'ttjid jeä't-ga rajju odđ kääzkkõõzzneävv. Nu'tt 12 hehtaar poostvuu'dest lij raajjvuu'dest. Tât vu'vdd čuä'jtet rää'jtõõsvu'vdden, mä'st lie viõggâst raajjvârdjemplää'jj meâldlaž šiõttõõllmõõžž. Plaânâst stu'vrrjet tää'rkben go ouddâl ââ'nnevuoiggâdvuõđi ouddmõõžž kõhttpaai'ki diõtt jm. čuä'jtee'l Vâ'ččer õõlla vuu'd, koozz jeä't miõttuku odđ kõhttpaai'kid. Plaânâst ohjjeet ouddbu tää'rkben ouddlõõzz tää'rkben ââ'nnevuoiggâdvuõđi ouddmõõžž kõhttpaai'ki vâäras jeä'rbi mie'ldd čuä'jtee'l Vâ'ččer õõlla vuu'd, koozz jeä't miõttu odđ kõhttpaai'kid. Plaânâst še li'nnejet mie'rroom ââ'nne-maalli (jm. piännairâiddtuâimm, luâttjääđlõk) lââ'pptommmjõõzz.

ÄNN'JÕŽÄÄI'J KOVVUMMUŽ

Plaaneemvuu'd kovvummuš da plaaneemvue'kk

Plaaneemvu'vdd ärrai poostajânnamlää'jjin suõjjuum poostvuu'dest da Vâ'ččer poostajânnam - nõmmsaž (FI 130 0204) Natura -säi'mmõ'sse kuulli suõjjeemtuâimi vuu'dest (SAC). Plaaneemvuu'd obbšorrõs lij 159 986 hehttar da tõt säjjdâätt Aânar kää'dd voudda. Plaaneemvu'vdd kollai obbnes sä'mmlai dommvoudda. Lââ'ssen vu'vdd kollai miâlggâd obbnes sää'mlää'kk meâlddsâž sää'mvoudda.

Vâ'ččer poostvu'vdd lij Lää'ddjânnam viidâd šuurmõs poostajânnam. Vâ'ččer vu'vdd lij miâlggâd vaiggâd tää'vted. Mâinnan vuu'd čärrvuõ'tte lie ouddâl puki Aânarjäu'rr tõn ku'kes vuõnin, Taarrjânnam da Ruõššjânnam rääjj, miâlggâd vaiggâd meä'cc da čuõkkute'mesvuõtt. Vâ'ččer ij kuuitâg leäkku põõrt'te'mes poostajânnam. Poostvuu'd se'st, vvei'vv-vue'zzest to'ben le'ddi privattjânnmin, kook jie kullu plaaneemvoudda, lie pâ'jjlaakkânj nu'bb čue'd jâlstepõõrt. Lââ'ssen vuu'dest lie jiânnai valdia jânnmin âârrai kõhttpaai'k, koin vvei'vv-vue'ss lie miõttum sää'mlää'jj le'be puâzjekonomii da luâttjie'llemkeäini teäggtemlää'jj vuâdald. Šuurmõs vue'ss raajõõzzin lie pâ'jjnallšem âânnmõõžžâst.

Vâ'ččer poostvu'vdd lij vue'ss Pasvik-Inari Trilateral Park le'be Euroop meermeä'cclee'tt Europarc sertifiâsttum raajjmeä'ccõhttsažtuâi Lää'ddjânnam, Taarrjânnam da Ruõššjânnam kõõskâst.

Vuu'dest äârr viõggâst Pâ'jj-Sää'mjânnam mäddkâ'ddkää'vv, koon pei'vvummuš lij alttuum ee'jj 2018. Meä'cchalltõõzz plaa'nin Pâ'jj-Sää'mjânnam luâttree'ggesvuõttplaân kätt obb vuu'd. Vâ'ččer vu'vdd lij mie'ldd õhttsažtuâjast taajžin da ruõššlain rajjum Pasvik-Inari Trilateral Park tuâimmjemplaânâst (2019-2028).

Altteemjuurd

Poostavuu'd lie alttuum vuu'di poostainallsem luând seeiltem diött, sää'mkulttuur da luättjie'llemkeäini staa'nâm diött di luâđ määngpeällsaž ââ'nmem da tön õduuldõõzzi ooudâs viikkâm diött. Lââ'ssen vuu'd kuõ'skke luâđsuõjjeemlää'jj Natura 2000 –vuu'di kuõskki mie'rrõõzz, kooi mie'lidd vuu'd suõjjeem vuâđđan âarrai luättäärvi miârktee'jes hue'nummuš lij kiõliddum.

Čä'ccõõzz da geologia

Plaaneemvu'vdd lij Teän-Njauddâm-Paaččjoogg meeraikõskksaž čaa'ccihâiddjemvuu'd se'st. Čä'ccõõzz ko'lle vuei'vv-vue'zzin Paaččjoogg vuei'vvčä'ccõsvoudda; u'cc vue'ss vuu'd tâ'vv-vue'zzest lij Uuddjoogg čä'ccõsvuu'd se'st. Čää'cc cuäkka Jiõññmeärra. Plaaneemvuu'd čää'cc lie šâadttee'm, čuõvvâd da vää'nnhumuuzzla. Čä'ccõõzzi vue'ss plaaneemvuu'dest lij 33%. Šuurmõs jäu'rr lij Aanarjäu'rr. Aanarjäu'r pâjčää'cc ekolooglaž sââjj lij arvvtõllum pue'rren. Jee'res plaaneemvuu'dest âarrai pâjčaa'cci ekolooglaž sââjj lij samai pue'rr. Vâ'ččer poostaijânnam lij õhtt Teän-Njauddâm-Pâäččjoogg čaa'ccihâiddjemvuu'd lââ'jjin Natura-vuu'din, kook lie miârktee čää'ccuâtšlaaji suõjjeem diött.

Maaimõs jiõññäi'j pââ'jest jiõñ kolggâmpuu'tt leäi poostaijânnmest ääppal ârra, mii kuâsttai mäddkaartin vuõni, viõri, seä'lğgmääddai da jie'ğgi di jaau'ri mõõnmõ'sšen ääppal ârra. Maaddjânnamjiõñ suddâmčää'cc tavvu luâđ, mâ'st lie kuâđđjum jm. moreenčear da –ču'lpp di drumliin, kook vaaldše Vâ'ččer poostaijânnam tâ'vv-vue'zz kue'stelm. Vuu'dest lie koumm vä'liddkää'ddlânji miârktee moree'nhäämmam Nammijäü'r, Aittojaau'ri da Čue'lsvuõn ču'lppmoree'nvuu'd.

Natura 2000 -luättšlaajj

Plaaneemvuu'dest očndâ'tte 17 luâtdirektiiv luättšlaajj, kook lie inventâ'sttum vuei'vv-vue'zzin äimmkartt-to'lkkummsin ee'jjin 1996-1998 Pâ'jj-Sää'mjânnam luâttkaart'tõõzzâst. Luâtt-tuâi vue'ss inventâ'sttum vuu'd vu'vddšorrâdvuõđâst lij pâi 8%. Vuu'd lij jäänmõsân luâđmie'cc (45%) da šâadttee'mes čuõ'vvesčaccai jääu'r (32%). Tuõddârluättšlaajji vue'ss poostaijânnmest lij 6%. Čaa'cci šiõttõõllmõš lij vaikkam Aanarjäu'r sâjja; jm. kee'z3ee'l čää'ccšâddvuõttvuu'did. 1960-lââggast tuõddârâ'llbaž hiâvti veiddsânji Vâ'ččer pâ'jj-jânnam tuõddâr-rââđ, kook lie ânn'jõžäi'j nc. sekundäärâlaž tuõddârkuõlbân.

Šlaajj

Natura-vuu'd suõjjeem vuâđđan lie koumm luâtdirektiiv šlaajj: sää'mvi'skkespuáluž, keä'tkķ da čeeu'res. Vaarvuâla pâ'ccšââddid tobdât pâi koumm: Jõnnkynsimõ, Lapinkämmekķa da Teä'mesoll. Käävâkäs-šlaajjin da jeäkklin lie määng vaarvuâla šlaajj, jm. vaartõvvum šlaajid kuulli čârnek- da leä'dğgklooppčäänn, ka'llikeäppnõsjee'el. Kiõrrsânji suõjjeem taarbšeei šlaajid kuulli samai vaarvuâlaž jiõññ'jee'el jeä't tobddu jee'res paai'kin ko pâi Vâ'ččer poostaijânnmest. Vâ'ččer lij vääžnai vuâ'mm pie'ccmie'cci šlaajid da vääžnai ekolooglaž keäinn nuõrttjest leävvnēi jâälaišlaajid.

Kulttuurä'rbb da sää'mkulttuur

Vä'ččer vu'vdd lij vuä'mm Aanar, Njauddâm, Paaččjoogg da Suõ'nn'jel siidi raajjvuu'd. Vuei'vvää'sšest vu'vdd lij kuullâm Aanaar si'jdde. Aazzi jeä'lle kue'llšeellmõõžžâst, mie'cstummšest da luâttouddâz noorõõžžâst. Mânŋa tai vuu'di pâ'ldde kaggõõđi occnjaž skootthâidd da puäzžhâidd. Vä'ččer poostaijânnam pääi'k joo'di õhtt Vuä'rjjel keäinin, käätt viiggi Jiõŋŋmie'rre, Čue'lsvuõn keäinn. Keäin mie'ldd jo'tteš Jiõŋŋmie'rre šee'lled kue'l da kauppõõllâd. Nuu'bb jõnn vääin mânŋa Vä'ččer pâ'ldde aazzteš si'rddjen šõddâm nuõrttsä'mmlaid.

Vä'ččer poostaijânnmest lie nellj kultuurhistoorlânji miârkteei raajjâmä'rbbtäävtõõžž. Čue'lsvuõn da Pisteri poostpõõrt ra'jješ 1910-20-lååggast Vuä'rjjel keäin joo'ttji aazzâmpäi'kken. Kirakkavuõnâst lij privatvuä'mstummšest åarrai vuä'mm aanrõš aassâmke'dd. Vuu'dest lij še Vä'ččer paalgâskââ'dd pikalõsâi'dd vuä'mm keâmpvuu'din.

Vuu'dest lij dokumentõsttum tän räjjä 22 arkeoloogla täävtõõžž, koin kutt lie miõrkkum Museokoontâr tuâl'jõžpaažtõsrekisteera. Täävtõõžžin lie keä'dgõgpââ'j da histoorla ääi'j aassâmsââi da kâ'ddšee'llemäü'd. Vuu'dest lie kaart'tum še Vuä'rjjel keäin čue'din keäinnmiârkin da nuõrab 1900-låågg aassâm- da lei'rrpäi'k. 1900-låågg aalg meä'ccčuõpõtõõgggin mainste zavo'dkeâmpai paažtõõžž da Piilola pälggaz kuânŋsest åarrai vuä'mm šteemplõsttum čuõpõtõkvu'vdd. Lââ'ssen vuu'dest toobdât Sieidisuâl palvvpäi'kk.

Vä'ččer vu'vdd lij nuõrttsä'mmlai da aanrõõžži ä'rbbvuõđla aassâm- da ââ'nnevuu'vdd, mâ'st vue'kkââ'det õinn ä'rbbvuõđla sää'mjie'llemvue'jjid puäzžhâaid kue'llšee'llem, mie'cstummuž da noorõõžž. Vä'lddvue'ss vuu'd kulttuurä'rbbtäävtõõžžin õhttan sää'mkulttuure. Vuu'd päi'kkõõmin lij rajjum čio'lğgõs.

Luâđ virkkõõvvâmâânnmõš: luâđastjâåttmõš, luâtt-turismm da vuä'pstõs-saakkummuš

Vä'ččer poostvu'vdd ij kullu Meä'cchalltõõžž virkkõõvvâmâânnmõõžž teaddceäkdõsvuu'did, ij-ga vuu'dest leäkku miålggâd voops luâđastjâåttmõšneävvõõžž. Vuu'dest lie nellj poostpõõrt, õhtt vaurpõrtt da miârkkum motorkeâlkra'nni da Piilola kie'ssšeäinn. Jeä'rben poostvuu'd tâ'vvpie'll lij räâ'ppes u'cc laaddui da juõvi tiõlkkum meä'cc.

Vuu'd tâ'vvpie'l da Aanarjäu'r pukin miârkteei kie'ssemviõkkuejjei lie kie'ss- da tä'lvväiggsa kue'llšee'llemvââjlažvuõđ. Poostaijânnam saujjpie'll gõs lij vääžnai skååttredõsvu'vdd. Vuu'dest lij turismmâânnmõš jeä'rben tålvva vuä'pstum ka'lddjest vuäggam reeisain. Keässa kue'llšii'lli viiggât jarplanin poostvuu'd jaau'rid da Aanarjäu'ra tuejjeet kue'llšee'llempõrggsi vuõggkeässamreieis.

Vä'ččer poostvoudda ärvvtõõlât, što tuejjeet õhtse'žže 5000 jååttmõõžž piiriee'jji. Luâđastjååttei da turiist tue'jje nu't-a 3000 da päaikla puäzžoummu, kue'llšii'li da mie'csteei nu't-a 2000 jååttmõõžž piiriee'jji. Piilola pälggsest lie piiriee'jji 200-300 jååttmõõžž. Pâ'jj-Sää'mjânnam luâttkõõskõs Siida tuåimmai vouda vuä'psteei luâttkõõskõssân.

Luâttskââtrdemptääll

Mie'cstummuš lij vue'ss pääikla jie'llemnää'l da kulttuur. Vä'ččrest mie'cstet siõmšiil, sõõrvid da kuõbž. Sõõrvšeellmõs vuu'dest lij vää'nes tõn čârrvuõđ da hue'nes jââ'ttemõhttvuõđi diõtt. Piirree'jji vuu'dest kââ'ddet pâi muâ'dd sõõrvid. Kuõbž šeellmõš lij mie'rrmie'cstummušen da Vä'ččer kollai puäzghâiddvuu'd nuõrti kuõbžžmie'rrvoudda. Kâ'ddnii'kkkin lij mie'cstemlää'jj 8§ meâldlaž vuõiggâdvuõtt mie'csted vuu'dest. Vuu'd ârra mâ'nne nu't-a 15 prosee'nt pääiklai siõmšiil mie'cstummšest. Meä'cchalltõs kaupaš siõmšiil räâ'jteld, nu'tt što mie'cstummuš lij sosiaal'lânji da ekolooglânji keäll'jeei.

Aanarjäu'rr lij miârkteei jie'llemvue'kk- dommtarbb- da frijjääi'j kue'llšii'll'jid jie'llemvue'kkkue'llšeellmõõžž vue'kkâ'tte nu't-a 20 oummšed. Vuei'vv-vue'ss jie'llemvue'kkkue'llšeellmõõžž šii'll'jest kââ'ddet sääi'min da miiršin. Vuei'vv-vue'zzin sääi'min šõõddi dommtarbbkue'llšeellmõõžž tue'jee pâ'jjet 2000 stuällõõttâmkaâ'dd. Aanarjäu'r tâ'vv-vue'zz lie määngai frijjääi'jkue'llšii'lli niõggõstäävtõõžž, ko'st vuâitt vue'kkâ'tted määngpeällsânji kue'llšeellmõõžž da skââtrdummužž. Obbvuõttân säi'mmkue'llšeellmõš, jeä'rben tä'lvvkue'llšeellmõš lij occnam. Ka'lddjest vuâggmõõžž da vuõggšeellmõõžž vue'kkâ'tte nu'tt pääikla jâlstei go še jee'resä'rnn jâlstei keâmp vuâ'msteei, kue'llšeellmõõžž da skââtrdeci. Frijjääi'j kue'llšeellmõõžž mie'rr lij šorrne'mmen jeä'rben Vä'ččer õllsest da Čurnnjäu'r vuu'dest. Šorrunmuš lij kiâvvâm jeä'rben kiđđtää'lvest, kuâ'ss čârrčää'cc lie âsttjemnalla motorkeâlkain. Čää'cc maazzlâ'ste nu'tt pääikla jâlstei'jid ko kue'llšeellmõõžžid še.

Tu'tkkummuš

Paačjokkvue'm da tõn â'lddvuu'di luâđ da šlaai lie ju'n kuu'kk tu'tkkuum lää'dd-tarr-ruõšš õhttsažtuâjjan. Valdiai pirrõõžž sââ'jj õhtntõttum seu'rrjummušprograamm va'lddeš âânnmõ'sše ee'jj 2007. Prograamm âânn se'st mäddekosystee'mi, äimmkvalitee'tt, da kuârmteei luâštõõttmõõžž di čää'cckvalitee'tt da čää'ccekosystee'mi seu'rrjummuž. Še luâttuõjjeemve'rggnee'kkkin lij nâânas õhttsažtuâj. Pasvik-Inari Trilateral Park -õhttsažtuâi täâvtõssân lij jm. viikkâd oudâs luâđ ku'kesäiggasažseu'rrjummuž da nââneed suõjjeemvuu'di keäll'jeei hââid da âânnmõõžž.

Jee'res luâttresuu'rsi âânnmõš, lossõõžž, ââ'nnemvuõiggâdvuõđ da suâppmõõžž

Luâttjie'llemvue'jj, jeä'rben mie'cstummuš, kue'llšeellmõš da noormõš lie miârkteei vue'ss pääiklaž jie'llemvue'jj da kulttuur. Luâttjie'llemvue'jjid vue'kkââ'ttet vuei'vv-vue'zzest dommtäälai jii'jjes ta'rbbe. Hâ't vä'lddvuâssa luâttjie'llemvue'jj jeä'la teänab vuei'vvvää'ššlaž pi'rggummuž algg, lij jeä'rben kue'llšeellmõõžžâst da mue'rjuussmõõžžâst še täälpeä'lnn miârktõs. Reapp kiõllšeellmõš lij läägglaž.

Vä'ččer poostvuu'dest lie jiânnai kõhttpäi'k (37), kook lie miõttum sää'mlää'jj le'be puäzgtääl da luâttjie'llemvue'jji teâggtemlää'jj vuâđald. Tai lââ'ssen vuu'dest lie suâppmõõžž kue'llšeellmõõžžkõhttpäi'kin (7), ve'rggnii'kkki kõhttpäi'kin (4) da oudâl poostaijânnamlää'jj viõ'kke šõõddmõõžž rajjum lue'mmaassâmpõrttsuâppmõõžž (2). Paalgâskoo'ddin lie koumm puäzgtääll-lää'jj meâldla puõccui kiõččâmpäi'k da õõutsââ'jest Paalgâskââ'ddi õhttõõžžin õhttse'žze 17 suâppmõõžž puäzghoiddu kuulli vuu'din. Lââ'ssen plaaneemvuu'd se'st lie privaatt kiiddâlm nu't-a 140, koin lie õhttlõõvte'mes jââ'ttemvuõiggâdvuõđ valdia jânnma.

Puäzjháidd

Vä'ččer paalgâškâ'dd: Paalgâškâ'dd puäzjháaid piirree'jji vuáddkiárd lij jáánaš pōššâm seämmanallšmen gu tōt lij kovvuum ouddlōs háidd- da ââ'nneemplaanást. Čue'lsjääu'rest Čurnnvuei'vid joo'tti paalgâškiárdäi'dd juâkk paalgâškâ'dd kue'htten vue'ssen, ä'rbvuōdlaž tá'vvpeä'l kie'ssvoudda da saujjpeä'l tá'lvv-voudda. Ánn'jōžääi'j še paalgâškiárdäi' d tá'vvbeä'lnn poostvuu'd älggbeä'lnn kiōččât puōccuid tálvva. Paalgâškâ'dd vuei'vvpikalōsai'dd Semekurttá áarr poostvuu'd älggbeä'lnn, ko'st čōhččtää'lvest ââ'net kaaupšempikalōōzzid. Ääi'dest jeäll jâá'dtet tá'lvven paalgâškiárdäi' d saujjpeälla Vironja'rgge da Kōñjälnja'rgge. Kíđđtálvva puäzjkiōččmōšjeäl jeällōōččtet Vä'ččer ääi'dest, ko'st ķejspee'lljid mie'rkķeet da jeäll vuei'tet rá'tķkeed. Njuhččmannust puōccuid lue'stet kie'ssvoudda. Puōccu kue'dde Vä'ččer ōllsest. Äälisjääu'r ääi'd ââ'net vue'zz mie'rkķummša

Paaččjoogg paalgâškâ'dd: Paaččjoogg paalgâškâ'dd paalgâškiárd lij mottjam jiännai sâá'jest, kâá'tt kovveet ouddlōs háidd- da ââ'nneemplaanást. Paalgâškâ'dd raaji ee'jj 2004 paalgâškiárdäi' d, kâá'tt luō'ddai paalgâškâ'dd saujj-tá'vv-puu'ttest. Vue'lmōs Tuolpujääu'r viōstârbeä'lnn kâ. paalgâškiárdäi' d ōhttan vuärjal-ääppal-árra joo'tti aiddu. Tât äi'dd juátkkai vä'lddkâ'dd raai cōggâmsčuâl árra. Nuorttraajj cōggâmsčuâl, paalgâškiárdäi' d da Suovasio'lj pikalōspäi'k ráä'jtam vuu'dest šâdd tá'lvvpaalgâsvu'vdd, koozz jeäll viiggât čōhččtää'lv pikalōōzzin. Puōccuid pōōrgât tuō'll'jed vuu'dest ōhttân jeállan jâá'dteei puäzjkiōččmōōžž vie'kķen. Pâ'sslašttâm-njuhččmannust puōccuid noorât vuōss-sâjjsaž tá'lvv-vuu'dest da puu'tet Suovasio'lj aiddu, ko'st jm. mie'rkķeet ķejspee'lljid. Tán mânia puōccuid see'rdeet paalgâškiárdäi' d viōstârbeälla nc. kie'sspeä'l saujjvue'zz mie'ccid. Tán vuu'dest áarrai láppmie'cc lie samai vääžnai puōccui pi'rggummuž da puäzjháaid kanntemvuōđ diōtt kíđđtää'lv da alggkiid páá'jest. Puōccu kue'dde Cuâbnjaarg, Kirakkanjaarg da Kuoskernjaarg vuu'din. Čâhčča-čōhččtálvva puōccuid noorât da jâá'dtet mäddkartmie'lddō'sse mie'rkķuum ķeäini mie'ldd, vue'zzin noorriäidaid ââ'nee'l, Suovasio'lj aiddu pikalōōzzid.

Muddusjääu'r paalgâškâ'dd: Poostvoudda ko'lle Muōrrnjargg, Ri'mjnjargg da Pisterinjargg lie kie'ss- da tá'lvvpaalgâsvuu'd, ko'st ve'stte jeä'rben Päärtōōgg čiōggârkâ'dd puōccu. Poostvuu'dest áarrai palggâž lie spokoi, gu tōin ij turiism lââ'ssen tillōv jee'res ķeāsttōōlli mäddânnmōōžž, da vu'vdd lij-i tōn diōtt samai miárkteei paalgâškâdda, ko'st poostvuu'd äalgbeällsaž vuu'din lij meä'cctääll.

Njauddâm paalgâškâ'dd: Poostvuu'dest paalgâškâdda kollai pái Čue'lsvuōn reddviōstar-redd. Jeä'rben ķiidi vuu'd láppmie'cc lie vääžnai puōccuid. Čue'lsvuō'nne lij rajjum paalgâškiárdäi'dd Kuōškkvuōnâst Čue'lsmuâtkō'ķķe.

KÕSKKSA ÄÄRV DA VAAR

Vä'ččer poostvuu'd kõskksummuž äärvin lie meä'rtõllum:

- **Luâttdirektiiv luâttmaall da šlaai:** Poostaijânnam luâttmie'ccin lij miârktõs määngpeällsaž meä'ccšlaajjõõzz seeiltummšest. Šâddte'mes čuõ'vvesčâccai Aanarjäu'rr da luâdla sii'skĵânnam meä'cc- da tuõddârjäu'r lie vääžnai čää'cceluâttsoĵjõ'sse. Puk jõnn nääu'd, kuõbžž, ķeä'tķķ, ku'mpp da riiss da jee'res luâttdirektiiv šlaajin čeeu'res očndâ'tte poostaijânnmest. Luâttäärvid ä'stte kuõrbššlaii vääivõõttmõš, Kuâlõõgg industriipiâstti, Aanarjäu'r rää'jtummuš, puõccui vesttummuš da ääim-muuttâs.
- **Poostaivuõtt:** Poostaivuõđ kovvee čuõkkute'mesvuõtt, vää'nes ooumažtuâimmjummuš da jõõskâsvuõtt. Vuu'd poostaivuõtt staaad še sää'mkulttuur vue'ķķâ'ttemouddõõzzid. Vuu'd poostaivuõđ vuäi'tte ä'stted malmmooccmõš da kuäivâstuâimmjummuš, Jiõḡḡmiâr ru'vddčuâggas da privattčuõkkku.
- **Sää'mkulttuur:** Nuõrtsä'mmlai da aanrõõžži grââdnai vu'vdd. Sää'mkulttuu're ko'lle puäžžhâidd, kue'llšeellmõš, mie'cstummuš, noormõš da duodji le'be sää'm ķiõtt-tuâjj di ä'rbbvuõđlaž teätt. Sää'mkulttuur ä'stte jee'res mäddâ'nnemââ'bleķ, ve'rġġnii'ķķi lââ'ppvue'jj da vuu'd âânnmõ'sše õhttneeĵi lâä'jĵšiõttummuš da politiikklaž jurddi.
- **Puäžžhâidd da jee'res luâttjie'llemvue'jj:** Sâ'mmlaž puäžžhââid jie'llem-määin lie paalgâsrââuh, palggsi õhttnažvuõtt da palggsi mie'rr. Vä'ččer poostaijânnam kollai neellj paalgâskâdda. Puäžžhââid vaarrtuejĵee'jen lie piânnairâidduâimmjummuš, luâđastvuejĵmõš da kõhttpaai'ķi ââ'nnemjurddi mottjummuš.
- **Luâttskââtrdemtâäll:** Miârkteei luâttskââtrdemvu'vdd, ko'st ä'rbbvuõđlaž skââtrdemkulttuur lij seillum nânnsen. Tõn preeddan lie vuu'dest jâlstei da tõn âânnam oummi mie'cstem- da kue'llše'e'llemkulttuurâst di mudoi-i puõlvvõõggi juâtkkmõõžžâst šõddâm pääiklaž ä'rbbvuõđâst. Vaar lie mie'cstemlââ'vi leeigas šurr kaaupšummuš da kâ'ddnii'ķķi valdia mäâddaid kuõskki vuõiggâdvuõđi mottjummuš.

TÄÄVTÕÕZZ PIIJMÕŠ

Plaan vuei'vvmeä'r da täävtõõzz:

- **Vä'ččer poostaivuõtt seillai:**
 - Voudda jeä't rajju privattčuočkkuid.
 - Poostvuu'd se'st aarrai õinn raajte'mes reddkiiddlmid põõrgât vuäittmõõžži mie'ldd ha'ŋkķeed valdiaa'je jiõččtäätla kaaupin.
- **Luättmaalli da šlaaji jie'llempirrõõzzi sââjj seillai le'be puârran:**
 - Ooumažtuaimmjummuž diõtt šõddâm stamldõõzz šlaajid da vaaiktõõzz luättmaallid lie vää'nes.
- **Sää'mkulttuur staanmõš:**
 - Poostvuu'd rajjõõzz ta'rkstõõllmõš poostajânnamlää'jj o'ddest raajjmõõžžâst.
 - Sää'mkulttuu're vääžnai vuu'di se'lvvummuš da lokku välldmõš poostavuu'd maddânnmõõžž kuõskki čâuddmõõžžin da ouddõskiõččmõõžžâst.
- **Sää'mpuäzghâaid da paalgâsrâauh staanmõš:**
 - Piânnairäidduaimmjummuš ij heâmmad puäzghâaid vue'kkâ'ttmõõžž.
 - Motorķealkain vuâjjmõõžž uu'ccummuš vääžnai kue'ddemvuu'din.
 - Luâdastvueijmõš lij huâdast ij-ga heâmmad puäzghâaid vue'kkâ'ttmõõžž.

Ooudâsviikkâmtäävtõõzz

- **Aanarjääu'r reddvuu'di čiiismõš:**
 - Reddvuu'did šõddâm kõhttpaai'ki kaart'tõs da čiiismõš da vuu'd õõ'nni ra'vvjummuš njeä'sšõõvvâmproblee'm uu'cceem diõtt.
- **Pasvik-Inari Trilateral Park:**
 - Pasvik-Inari Trilateral Park lij meeraikõõškeld äärvast õnnum ķeall'jeei luätt-turiism täävtõsvu'vdd, kââ'tt toobdât poostajânnamluândstes, luättäärvinis di kulttuurâst da historla äärvines.

VU'VDDJUÂKK

Âlddsin puk plaaneemvu'vdd lij **čârrvu'vdd**. Vuu'd täävtõõssân lij vuu'd seeiltummuš poostainallšmen, luättjie'llemvue'jji vue'kkâ'ttem da paalgâsrâauh staanmõš. Vuu'dest ânn'jõžääi'j aarrai kääzķõsraajjâs seeiltet. Oõđ virkkõõvvâmrajjâz jeä't rajju. Nu'tt 12 hehtaar poostvuu'dest lij raajjvuu'dest. Tât vu'vdd čuä'jtet **râä'jtõsvu'vdden**, mâ'st lie viõggâst raajjvârdjemplää'jj meâldlaž šiõttõõllmõõžž.

RAAJJMÕŠ DA TUÅIM

Luâd- da kulttuurää'rsuõjjeem tuåim

- Luâttmaallteâđ pei'vvummuš Pâ'jj-Sää'mjânnam kookkaskaart'tempilott –ha'ŋkkõõzzâst. Teâđai tiuddummuš nu'tt luâttdirektiiv go še vaarvuâla luâttmaallin. Luâttmaalli sââjj seu'rrjummuš jeä'rben tuõddârvuu'd luâttmaallin.

Luâd virkkõõvvâmâânnmõõžž tuåim

- Voudda jeä't rajju ođđ rajjõõzzid, ni ķeäinid. Leä'mmen le'ddi ââ'net kuddân lokku vää'ldķâni Āue'lsvuõn kââvas da muõrrâi'tt, kook peâltet.
- Meä'cchalltõs da paalgâskââ'dd saakkee õõutsââ'jest kue'ddempââ'jj âi'ģģen šõõddi ķeâkkõõllmõõžž hääitain.

Luâttskââtrdemptääl tuåim

- Vuu'd seeiltet obbvuõđstes mie'cstemâânnmõõžžâst. Mie'cstummušteâddõõzz praavjet da låå'ppmie'cstummšest mie'rreet nu'tt, što lokku vää'ldet pääiklai mie'cstummuž vue'ss da ekolooglaž di sosiaal'laž ķeâll'jemvuõtt. Mie'cstummuž šiōttummuš vuâđđââvv mie'rrtu'mmstõ'ķķe.
- Siõmnâu'ddšiiillmõõžž põõrgât tuõ'll'jed da piijjâd jeä'rben oummu tuåimi diõtt lâssnam siõmnâu'ddnää'l âarra. Voudda vuei'tet piijjâd sõõrvid njuâllamķie'đjid. Reppšeellmõõžžâst käärdlmi raajjmõ'šše vuei'tet vä'ldded miõstti (sue'jj da puâjju).
- Kue'llšeellmõõžž meä'rest mie'rreet Meä'cchalltõõzz kue'llsee'llemloo'vi kuõskki mie'rrtu'mmstõõggâst. Kue'llsee'llemloo'vi âânnmõõžž šiōtteet låå'ppmââinain. Jiõčč kue'llšeellmõõžž šiōttummuš tue'jjeet Aanar kue'lltââllvvuu'd kue'llsee'llemvuâkkõõzzâst, kââ'tt pei'vveet muä'dd ee'jji kõõskin.

Jee'res luâttree'ğgesvuõdi da vuu'di âânnmõõžž tuaim

- **Luâđastvuejjmõš:**
 - Luâđastvuejjmõõžž meä'r vuâđđan lij mie'rrtu'mmstõk da luâđastvuejjamloo'vi miõttmõõžž šiõtteet pääđai vuä'ppõõzzin.
 - Aanar kâ'ddnii'kkid miõđât kuâlddvõõžž äigga luâđastvuejjamloo'vid obb jâlstemkää'dd voudda mäãngid ee'jjid vuârstes. Meä'cchalltõs vuäitt miõttâd viõggâst âarra loo'vi miõttâmvuâđđjurddi da –vuä'ppõõzzi meâldlânji vuâđđõttum ta'rbbe loo'vid âlggpäi'kkkâ'ddnii'kkid. Meä'cchalltõs miõttâd kie'ssäiggsa luâđastvuejjamloo'vid poostavoudda pâi čo'rstõõgggin da lo'sses mäai'nin.
 - Luâđastvuejjamloo'vid jeä't miõttu kue'ddemrääuhtõsvoudda, koon äai'j da vu'vddrää'jtõõzzid suâvat Vä'ččer poostavuu'd paalgâskoo'ddi, Sää'm sijddsâbbri, Sää'mtee'ğgi da Meä'cchalltõõžž kõskksa saaggstõõllmõõžžin.
 - Luâđastvuejjamloo'vi takai lâä'ppmääinaid lâä'zztet kee'rjtõs jeä'rab huõllâânnmõõžžâst vue'jeen puäžžhâiddvuu'dest puõccui kue'ddempââ'jjen da kue'ddemrääuhtõsvuu'dest.
 - Poostavoudda jeä't alttuku luâđastvuejjamlää'jj meâldlaž motorkeâlkkoõõllmõõškeäinid.
 - Resurss- le'be staanvuõtt vuâđald moottorkeâlkkra'nn'jid vuei'tet taarb mie'ldd kâ'tted
- **Jee'res trafik:** Jarplaan vuäi'tte luâštõõttâd poostaijânnam jaau'rid da kaggõõttâd tõin Meä'cchalltõõžž lâä'vtää, go kõõčcmõõžžâst ij leäkku mie'rrkõskksaž keäintrafikk. Tõn sâjja helikoptee'r luâštõõttmõš maddu lij lâä'vmeâldlaž mâtmin čo'rstõõgggin (peâlštõs- da ve'rğğtuaim da puäžžtää da luâttjie'llemvue'jji taarb).
- **Tanccâmkää'lzin vuâjjmõš, heäppaž â'lñn vuejjmõš da puäžžräidduaimjumuš** lij miõttum juõ'kkka vuõiggâdvuõđin.
- **Piännairäidain** vuâjjmõš lij miõttum juõ'kkka vuõiggâdvuõđin. Jõs tuaimjummšest vuei'tet vue'rdded vännaz suurab häai't, tõt õõlgât Meä'cchalltõõžž lâä'v. Piännairäidduaimjumuž kuõskki loo'vid jeä't miõttu.
- **Puä'lddem-muõr välldmõš:** Mäddmuõr jeä't kaaupšuku puä'lddem-muõrrân kiiddõs paai'kid (jm. keâmpaid). Mäddmuõr kaaupšet kuuitâg siõm mie'rid (1-2 m³) luâđastjoo'ttjid. Päärtõõgg vuu'dest sijddnii'kkki puä'lddem-muõrrvä'lddemvuu'did čuä'jtet poostavuu'd ââlgbealla. Meä'cchalltõs čuä'jat dommtarbbmuõr čuõppâmvuu'd nu'tt ââlda keâmp le'be jee'res ââ'nnempäai'k ko vuei'tlvaž, što oummui kiõij põõžžče keâmpai ââlda da jee'res vuu'd seeilče poostjen. Meä'cchalltõs ohjjad dommtarbbmuõr välldmõõžž nu'tt što tõt till'lââvv vuõss-sââ'jest jie'lli ceäggmuõrid, kää'tt vä'ldded kõskkee'l, ij kuuitâg jõlggâz raajee'l.
- Sää'mvuu'dest jâlstei sä'mmlast lij krää'ma jee'res ko'rvvõõžž vuõiggâdvuõtt ââ'nned la'ddjempaai'kid da kue'llšee'llemneävvai koškkempaai'kid jee'rab lâä'vtää.
- Sä'mmla kiõtt-tuâjjä'rbbvuõđ staaneem diõtt seeiltet vuõiggâdvuõđ vä'ldded valdia jânnmin kiõtt-tuâjai aunnsen vää'nn mie'rid puâjju, lie'pp, sue'jj da suu'v. Še vää'n mie'rid vuâdssid, kaammisuei'nid, poožnmaariasuei'n da poorrâmrää'ss vuäitt vä'ldded ko'rvvõõžžtää. Aunnsen šõõddi oudâskaaupšumuš le'be vää'ltummuš ij leäkku sâä'všum.

Vaaldäšm

- **Ha'ŋk'kummuš valdiaa'je:** Jōs vuu'dest ta'rjjeet valdiaa'je vuä'stemnalla le'be vaajtemnalla nākkam kiiddālm, koon õhttummuš poostaivoudda viiggči oudās samai miārkteeinalla vuu'd poostaivuõđ seillummuž, se'lvtet õõutsāā'jest Sää'mjānnam JTP(ELY)-kõõskõõzzin vuei'ttemvuõđid čõõđted ha'ŋk'kõõzz.
- **Poostvuu'd veidummuš:** Poostaijānnamrajjõõzz āālgbeälla pä'cce miārkteei sää'mkulttuurtāāvtoõzz da sää'mjie'llemvue'jjid vāāžnai vuu'd. Jōs poostaijānamlāā'jj muuttās le'be oõđummuš šādd āā'jpoddsi'žžen, Meä'cchalltõs pohtt pirrõsministeria tiõttu plaaneemprosee'ss āi'gğgen ittum vuāinlmid poostvuu'd veidummuštaarbin.
- **Vāurr- da āā'nmemvuõiggādvuõttuāppmõõžzi raajjmõš:**
 - Puāžžhāāid taarbid vuei'tet raajjād āā'nmemvuõiggādvuõtt- da vāurrsuāppmõõžzid paalgāskoo'ddin. Oõđ puāžžāāidai šiilstaanvuõđ pue'reet vuei'ttemvuõđi mie'ldd.
 - Sää'mlāā'jj mie'ldd sää'mvuu'dest jālstei sā'mmlast lij krāā'ma jee'res ko'rvvõõzz vuõiggādvuõtt sājjdā'tted Meä'cchalltõõzz loo'vin puāžž- mie'cstem- da kue'llšee'llempõõrtid, kue'llpoo'greevid da seeiltempaai'kid paai'kid, ko'st tarbb lij, jōs kā. rajjõõzz sājjdāttmõõžž ālgg āā'nned sā'mmla da suu piārri jii'jjes tāālast āā'nmemnalla meinum veārraunnāz vuāžžam diõtt tarbbsõ'ssen.
 - Meä'cchalltõs vuāitt luõvted raajāstuārjõslāā'jj meāldla jii'jjesnallšem ouddõõzz āā'nmemvuõiggādvuõđid kõhttpāāi'k sājjdā'ttem vāāras. Oõžzi ālgg tiuddeed raajāstuārjõslāā'jj kritee'r. Oõžzi ālgg lee'd kā'ddnek.
 - Kaaupla kue'llšii'lli nc. āmmatkue'llšee'llemkõhttpāāi'k põõrgāt ohjjeed poostvuu'd āālgbeälla Aanarjāāu'r vue'sstakaikāā'vest čuā'jtum kue'llšee'ddid. Jii'jjesnalla lossād määi'nin vuei'tet kuuitāg čuā'jted kõhttpāāi'k poostvuu'dest. Kue'llšee'llem le'be mie'cstummuž (jeārraz ko luāttjie'llemvue'k'knee'k'k) vuāđald oõđ kõhttpāāi'kid jeā't miõttu.
 - Kõhttpāāi'kid jeā't miõttu kue'stelm diõtt lāā'đes vuu'did. Oõđ kõhttpāāi'kid jeā't miõttu mādđkarttmie'lddõõzzāst čuā'jtum vuu'did Vā'ččer õllsest..
 - Meä'cchalltõs juātkkai viõggāst āārrai āā'nmemvuõiggādvuõtt- da vāurrsuāppmõõžzid, ouddlāā'stee'l, što tõi āā'nmemjuurd ij muttu poostaijānamlāā'jj vuāsttsi'žžen. Ouddāl poostaijānamlāā'jj viõ'k'ke puāttmõõžž tuejjuum suāppmõõžzid vuei'tet juā'tk'ked poostaijānamlāā'jj 12§ nuājja. Tāt kuõškk še kuei't ouddāl poostaijānamlāā'jj viõ'k'ke puāttmõõžž tuejjuum luā'mmpāāi'k kuõskki vāurrsuāppmõõžzid da JTP(ELY)-kõõskõõzzin tuejjuum suāppmõõžzid tu'tk'keemtuāimmjummuž huõllraajjmõõžzin.
 - Suāppmõõžzin, kook oõđeet valdia ve'rğgnii'k'kin kie'ldet kõhttpāāi'ki luā'mmpoddsaz āānmõõžž. Čārsto'k'ken tā'st lij Raajjvāārdtõkstrooi'tel, mõõn ve'rğgnii'k'kin lij lākka vuāđdõõvvi i'lmstem- da tāimmjemõõlgtõs še frijji'gğgen

- **Loo'vi miõttmõš:**
 - Vä'ččer poostvuu'dest tuåimmjeei luått-turismmporggõõzzin lij vuei'ttemvuõtt vuåžžad låå'v kõskkäiggsa programmkäåzzkõskõhttpååi'k sâjddå'ttmõ'sše. Seåmma ååi'j vuåitt pukin põrggsin õhtse'žže lee'd jåånmõsån koumm viðggåst åårrai kõhttpåi'kklåå'v. Këå'ppesraajõskõhttpååi'k vuåžža lee'd luåđast jåånmõsån 2 mp ååi'j. Sâjddå'ttempaai'kin saaggstõõlåt Sää'm sijddsåbbrin da paalgåskoo'ddin. Programmkäåzzkõskõhttpååi'kid jeå't miõttu piånnairåidduåimmjumša. Loo'vid jeå't miõttuku puõccui kue'ddemvuu'did räåuhtõsääi'j, tä'lvvkuåivaspaai'kid tõi åånmõõžž ååi'j jeå't-ga puõccui jåå'dtem- da noorråmvuu'did tõi åånmõõžž ååi'j
 - Tu'tkķeemloo'vid miõđee'l da låå'ppmääinain vää'ldet lokku sää'mkulttuur spraavdõõttmõõžž oudldõõzzid

- **Suåppmõõžži raajjmõš**
 - Turismmpõrggsi këåinain suåvat sagstõõlee'l paalgåskoo'ddivui'm da turismmpõrggsivui'm
 - Põõrgåsne'kra'nnjin riåžžåt sagstõõllmõõžžid, ra'nnji linjjõõzzid da åårrmõõžž vuei'tet mu'tted le'be suåppum ra'nnilinjjõõzz vuei'tet jaukkeed åånmõõžžåst.

- **Jee'res tuåim:**
 - Meeraikõskksaž õhttsažtuåi juåtkkmõš. Pasvik-Aanar vuu'd tuåimmjemplan (2019-2028) raajjmõš. Tuåimmjemplan tuåim lie håidd- da åå'nnemplan meåldla.
 - Jõs poostvoudda till'lå'vve ođđ miårkteei mäddåå'nnemha'ñkķõõzz, Meå'cchalltõs vuåssåått sää'mkulttuu're šõddi vaikkõõzzi a'rvvõ'sse puu't'tee'l teåđ poostvuu'd luåttåårvai da aunnsallaž kulttuuråå'rb åñn'jõžsåå'jest di vuu'd jee'resnallšem åå'nnem-maallin.
 - Aanarjååu'r reddvuu'di čiiistmõš lij vuei'tlvaž, jõs tõt vuei'tet tuejjeed ha'ñkķõõsån, koozz vuåžžat pååđai teåggõõzz. Ouddlåst õhttsaž valmštõõllmõõžž jee'res tuåimmjivui'm (koo'ddin, organisaatioin dno.)